PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ – EDUKACJA
ENTREPRENEURSHIP – EDUCATION
22(1) ▪ 2026
ISSN 2083-3296
DOI: 10.24917/20833296.221.6

Paweł Nowak
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska / University of the National Education Commission, Krakow, Poland

Ewolucja rynku *bancassurance* w Polsce w latach 2012–2022

The evolution of the bancassurance market in Poland in the years 2012–2022

Streszczenie: Dystrybucja ubezpieczeń odbywa się w istotnym stopniu kanałem pośrednim, m.in. w ramach współpracy bankowo-ubezpieczeniowej (ang. *bancassurance*). Znaczenie i rola tego kanału w dystrybucji ubezpieczeń podlegały istotnym zmianom w ostatnich latach. Celem artykułu są analiza zmian zachodzących na rynku *bancassurance* w Polsce w latach 2012–2022 oraz identyfikacja czynników determinujących spadek znaczenia kanału bankowego w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych. W ramach realizacji celu podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania:

- Jak kształtował się udział banków w dystrybucji ubezpieczeń w Polsce w latach 2012–2022?
- Jakie czynniki wpłynęły na spadek znaczenia kanału bankowego w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych?
- Czy zmiany zachodzące na rynku *bancassurance* przyczyniły się do zwiększenia poziomu ochrony konsumentów na tym rynku?

W artykule zastosowano analizę literatury przedmiotu oraz analizę danych liczbowych pochodzących z raportów Polskiej Izby Ubezpieczeń oraz Komisji Nadzoru Finansowego. Na rynku bancassurance w latach 2012–2022 wystąpiły duże zmiany. Analiza przeprowadzona w artykule pokazała, że na rynku *bancassurance* doszło do istotnej transformacji modelu współpracy – banki odeszły od dystrybucji ubezpieczeń za pomocą modelu grupowego i przeszły na model indywidualny. Przyczyną tej zmiany było zjawisko niedopasowania ubezpieczeń do potrzeb i oczekiwań klientów, zwłaszcza w przypadku klientów nieprofesjonalnych (konsumentów), które spotkało się z reakcją ze strony regulatora. Przed 2015 r. sektor bankowy oferował ubezpieczenia powiązane z produktem bankowym wyłącznie w formie ubezpieczeń grupowych. Natomiast od 2015 r. na rynku zaczęły dominować już ubezpieczenia indywidualne. Wejście w życie Rekomendacji U oraz ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej i ustawy o dystrybucji ubezpieczeń spowodowało spadek w sprzedaży ubezpieczeń w kanale *bancassurance*. Udział kanału bankowego w generowaniu kwoty składki przypisanej brutto ubezpieczeń działu I zmalał z 39% w 2012 r. do 16% w 2022 r. i pozostał na porównywalnym poziomie w przypadku ubezpieczeń działu II (2–3%). Podobnie zmniejszyła się liczba zawieranych umów ubezpieczeń działu I. Należy spodziewać się, że dalsze zmiany na tym rynku będą wynikiem odgórnych decyzji regulacyjnych.

Abstract: Insurance distribution takes place largely through intermediary channels, including bancassurance and the significance and role of this channel have undergone significant changes in recent years. The purpose of this article is to analyze the changes occurring in the bancassurance market in Poland between 2012 and 2022 and to identify the factors determining the decline in the importance of the banking channel in the distribution of insurance products. To achieve this objective, an attempt has been made to answer the following questions:

- how did the share of banks in insurance distribution in Poland evolve between 2012 and 2022?
- what factors contributed to the decline in the importance of the banking channel in the distribution of insurance products?
- did the changes occurring in the bancassurance market contribute to an increase in the level of consumer protection in this market?

This article draws on a review of the relevant literature and an analysis of numerical data from reports by the Polish Chamber of Insurance and the Polish Financial Supervision Authority. The bancassurance market underwent significant changes between 2012 and 2022. The analysis presented in this article shows that this market experienced a major transformation in its cooperation model – banks moved away from distributing insurance through a group model and shifted to an individual model. The reason for this change was the mismatch between insurance products and the needs and expectations of customers, particularly in the case of non-professional customers (consumers), which prompted a response from the regulator. Prior to 2015, banks offered insurance linked to banking products exclusively in the form of group insurance. However, since 2015, individual insurance has come to dominate the market. The entry into force of Recommendation U, the Act on Insurance and Reinsurance Activities, and the Act on Insurance Distribution led to a decline in insurance sales through the bancassurance channel. The banking channel's share in generating gross written premiums for Class I insurance decreased from 39% in 2012 to 16% in 2022 and remained at a comparable level for Class II insurance (2–3%). Similarly, the number of Class I insurance contracts concluded has decreased. Further changes in this market are expected to result from regulatory decisions at the highest levels.

Słowa kluczowe: *bancassurance*; dystrybucja ubezpieczeń; konsument; ubezpieczenia indywidualne

Keywords: bancassurance; consumer; individual insurance; insurance distribution

Otrzymano: 4 marca 2025
Received: 4 March 2025
Zaakceptowano: 30 kwietnia 2026
Accepted: 30 April 2026

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Nowak, P. (2026). Ewolucja rynku *bancassurance* w Polsce w latach 2012–2022. *Przedsiębiorczość – Edukacja* [*Entrepreneurship – Education*], *22*(1), 97–108. https://doi.org/10.24917/20833296.221.6

Wstęp

Oferowanie ubezpieczeń odbywa się w dużym stopniu kanałem pośrednim. Biorą w nim udział m.in. banki, sieci handlowe i biura podróży. Pośrednicy ubezpieczeniowi występują w roli agentów, multiagentów lub brokerów pobierających wynagrodzenie za wykonaną pracę. Oferowanie ubezpieczeń przez banki odbywa się na ogół w ramach sprzedaży krzyżowej (ang. *cross-selling*), w której bank oferuje ubezpieczenia razem z produktem bankowym. W ten sposób klient może kompleksowo i wygodnie, w jednym miejscu zaspokoić swoje potrzeby finansowe, często za pomocą produktów finansowych o mieszanym charakterze (Nowak, 2018). Pośrednicy ubezpieczeniowi (poza brokerami) są opłacani przez zakłady ubezpieczeń. Działają zgodnie z własnym interesem, interesem ubezpieczyciela,

a niekoniecznie interesem klienta. Tego typu niedopasowanie interesów jest źródłem nieuczciwej sprzedaży (ang. *misselling*) i cechą rynku *bancassurace*.

Rynek *bancassurance* w Polsce w ostatniej dekadzie przeszedł istotne przeobrażenia. Szczególnie widoczne zmiany nastąpiły po 2012 r., kiedy to rozpoczęto wdrażanie działań regulacyjnych mających na celu uporządkowanie zasad współpracy bankowo-ubezpieczeniowej oraz zwiększenie przejrzystości oferowanych produktów i tym samym bezpieczeństwa konsumentów. Wprowadzenie rekomendacji nadzorczych oraz nowych regulacji prawnych wpłynęło na model funkcjonowania tego segmentu rynku, co prowadziło do stopniowego ograniczenia znaczenia banków jako kanału dystrybucji ubezpieczeń.

Celem artykułu są analiza zmian zachodzących na rynku *bancassurance* w Polsce w latach 2012–2022 oraz identyfikacja głównych przyczyn tych zmian. W ramach realizacji celu podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania:

- Jak kształtował się udział banków w dystrybucji ubezpieczeń w Polsce w latach 2012–2022?
- Jakie czynniki wpłynęły na spadek znaczenia kanału bankowego w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych?
- Czy zmiany zachodzące na rynku *bancassurance* przyczyniły się do zwiększenia poziomu ochrony konsumentów na tym rynku?

Artykuł został oparty na studiach literatury przedmiotu i danych liczbowych pochodzących z raportów Polskiej Izby Ubezpieczeń oraz Komisji Nadzoru Finansowego.

Współpraca bankowo-ubezpieczeniowa

Współpraca zakładów ubezpieczeń i banków określana jest terminem *bancassurance*. Pojęcie to nie ma definicji prawnej i zostało wykreowane przez praktykę gospodarczą. Zgodnie ze stanowiskiem przyjętym w piśmiennictwie zjawisko *bancassurance* polega na współpracy banków i ubezpieczycieli w zakresie oferowania ubezpieczeń z wykorzystaniem sieci dystrybucyjnej banków (Florek, 2017; Mrozowska, 2012). Podobnie definiuje to pojęcie Rekomendacja U z 2023 r., według której oznacza ono „oferowanie ubezpieczeń przez jednostkę (pośrednictwo ubezpieczeniowe) lub oferowanie przystąpienia do zawartej przez jednostkę umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek) na podstawie umów zawartych pomiędzy jednostką a zakładem ubezpieczeń […]" (*Uchwała nr 243/2023 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 26 czerwca 2023 r., w sprawie wydania Rekomendacji U dotyczącej dobrych praktyk w zakresie bancassurance*; 7). W tym przypadku jednostką jest podmiot wykonujący czynności bankowe.

W ramach *bancassurance* występują różne formy uczestnictwa banku w oferowaniu ubezpieczeń. Bank przede wszystkim może występować jako pośrednik ubezpieczeniowy (agent), oferujący swoim klientom możliwość zawarcia indywidualnej umowy ubezpieczenia i pobierający wynagrodzenie za czynności agencyjne. Z kolei w ramach innej formy uczestnictwa bank może występować w roli ubezpieczającego, oferującego swoim klientom ubezpieczenie grupowe.

W początkowym okresie współpracy bankowo-ubezpieczeniowej dominował model polegający na zawieraniu przez bank umów ubezpieczeń grupowych na rachunek swoich klientów, przy jednoczesnym pobieraniu przez banki prowizji za zawarcie umowy ubezpieczenia (Orlicki, 2016). Łączenie przez banki obu funkcji (ubezpieczającego oraz pośrednika ubezpieczeniowego) budziło poważne zastrzeżenia Komisji Nadzoru Finansowego (dalej:

KNF), która w raportach wskazywała, że poprzez pobieranie prowizji bank występował nieoficjalnie jako pośrednik ubezpieczeniowy, ponieważ tylko pośrednicy ubezpieczeniowi mogą osiągać dochód w formie prowizji. Dlatego, jak zauważa M. Więcko-Tułowiecka, oferowanie przez banki ubezpieczeń grupowych miało na celu obejście obowiązujących przepisów dotyczących pośrednictwa (Więcko-Tułowiecka, 2014). Ubezpieczenia grupowe pozwalały na osiąganie dodatkowych dochodów, jakie przysługują pośrednikom ubezpieczeniowym (agentom), ale jednocześnie banki, jako strony zawierające umowę ubezpieczenia, nie musiały wywiązywać się z licznych obowiązków nakładanych przez regulatora na pośredników ubezpieczeniowych. Dlatego KNF uznała za konieczne wprowadzenie rekomendacji, która chroniłaby klientów, a w szczególności uniemożliwiła bankom pełnienie jednocześnie dwóch sprzecznych funkcji.

Zakaz wynagradzania ubezpieczających spowodował, że część banków odeszła od grupowego modelu sprzedaży ubezpieczeń na rzecz sprzedaży agencyjnej, która pozwala na dystrybuowanie indywidualnych umów ubezpieczenia wśród klientów i w której klient jest ubezpieczającym, czyli stroną umowy. Obecnie na rynku *bancassurance* większość banków ma status agentów ubezpieczeniowych działających na podstawie umowy agencyjnej zawartej z zakładem ubezpieczeń i na jej podstawie wykonuje czynności agencyjne. Bank oficjalnie stał się agentem ubezpieczeniowym, co oznacza, że jest reprezentantem zakładu ubezpieczeń i dba o jego interesy (Szaraniec, 2017). Zmianę modelu *bancassurance* potwierdzają dane Polskiej Izby Ubezpieczeń. W 2022 r. banki realizowały sprzedaż przede wszystkim w formie ubezpieczeń indywidualnych, które w dziale I stanowiły 87% składki pozyskanej przez banki, a jedynie 13% przypadało na ubezpieczenia grupowe (PIU, 2023). Podobna struktura występowała w przypadku ubezpieczeń z działu II, w którym 73% składki brutto stanowiły ubezpieczenia indywidualne. Dla porównania w 2013 r. dominował model grupowy. Ubezpieczenia te stanowiły 100% składki w dziale I, a w dziale II ok. 92% składki przypisanej brutto (PIU, 2014)[1].

Mimo że zakaz łączenia obu funkcji przez bank oraz zakaz wynagradzania ubezpieczającego spowodowały w praktyce odejście banków od modelu grupowego, to Rekomendacja U z 2014 r. w żaden sposób nie negowała zasadności ani też nie ograniczała wymogu posiadania ubezpieczenia przez klientów banków. Organ nadzoru pozostawił bankom swobodę w zakresie sposobu zawierania umowy ubezpieczenia.

Udział kanału bankowego w dystrybucji ubezpieczeń w latach 2012–2022

Produkty ubezpieczeniowe mogą być oferowane kanałem bezpośrednim i pośrednim (Nowacka, 2015). W kanale bezpośrednim dystrybutorem ubezpieczeń jest zakład ubezpieczeń, który oferuje ubezpieczenia w swoich placówkach przy pomocy etatowych pracowników. Ubezpieczyciel może oferować ubezpieczenia również za sprawą pośredników ubezpieczeniowych, do których należą agenci, multiagenci i brokerzy (tzw. kanał pośredni).

Według danych KNF w 2022 r. najważniejszym kanałem dystrybucji ubezpieczeń na życie działu I była sprzedaż pośrednia (KNF, 2022). Pod względem wartości składki przypisanej brutto udział sprzedaży bezpośredniej wynosił 25%, a sprzedaży pośredniej

1 Dla 2012 r. nie ma w pełni porównywalnych danych umożliwiających przedstawienie analogicznej struktury, jednak można przypuszczać, że struktura składki przypisanej brutto pozyskanej kanałem bankowym była zbliżona do zaobserwowanej w 2013 r.

aż 75%, w tym 16% stanowiła sprzedaż ubezpieczeń przez banki. Jak pokazują dane w tabeli 1, banki są istotnym kanałem pośrednim sprzedaży ubezpieczeń na życie. W 2012 r. udział banków w dystrybucji ubezpieczeń na życie wyniósł 39% przychodów ze sprzedaży ubezpieczeń działu I. W kolejnych latach zauważalny jest systematyczny spadek udziału banków w dystrybucji ubezpieczeń na życie do poziomu 16% wartości składki przypisanej brutto ogółem w dziale I w 2022 r.

Również w dziale II – ubezpieczenia pozostałe osobowe i majątkowe – w 2022 r. najważniejszym kanałem dystrybucji, analogicznie jak w dziale I, była sprzedaż pośrednia. Pod względem wartości składki przypisanej brutto udział sprzedaży bezpośredniej wyniósł 12%, a sprzedaży pośredniej aż 88%, z czego sprzedaż ubezpieczeń działu II przez banki stanowiła 3% ogółu składki brutto tego działu.

Dane przedstawione w tabeli 1 pokazują, że w całym badanym okresie 2012–2022 udział pozostałych ubezpieczeń osobowych i majątkowych w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych przez banki jest niewielki i waha się między 2% a 5%. Jest to sytuacja odmienna w porównaniu z działem I, w którym kanał bankowy w badanym okresie generował między 16% a 39% wartości składki przypisanej brutto ogółem działu I.

Tabela 1. Udział składki przypisanej brutto w wybranych kanałach dystrybucji ubezpieczeń w latach 2012–2022 (w %)

Udział składki przypisanej brutto w kanałach dystrybucji i ubezpieczeń (w %)	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Kanały dystrybucji – dział I											
Sprzedaż bezpośrednia	29	40	33	29	33	31	35	37	26	27	25
Sprzedaż pośrednia, w tym:	71	60	67	71	67	69	65	63	74	73	75
banki	39	26	30	30	28	30	22	20	16	19	16
Kanały dystrybucji – dział II											
Sprzedaż bezpośrednia	15	16	15	10	10	14	14	14	11	12	12
Sprzedaż pośrednia, w tym:	85	84	85	90	90	86	86	86	89	87	88
banki	2	2	3	4	3	3	3	4	3	5	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: KNF, 2013; KNF, 2014; KNF, 2015; KNF, 2016; KNF, 2017; KNF, 2018; KNF, 2019; KNF, 2020; KNF, 2021; KNF, 2022.

Natomiast analizując liczbę zawartych umów, można zauważyć zjawisko odwrotne do tego w ujęciu wartościowym. Pod względem liczby umów ubezpieczenia zawartych przez banki dominują ubezpieczenia działu II (rycina 1). W 2022 r. banki uczestniczyły w zawarciu ponad 20 mln umów ubezpieczeń działu II i 5,9 mln działu I.

Rycina 1. Liczba polis zawartych w kanale *bancassurance* w latach 2012–2022 (w mln szt.)

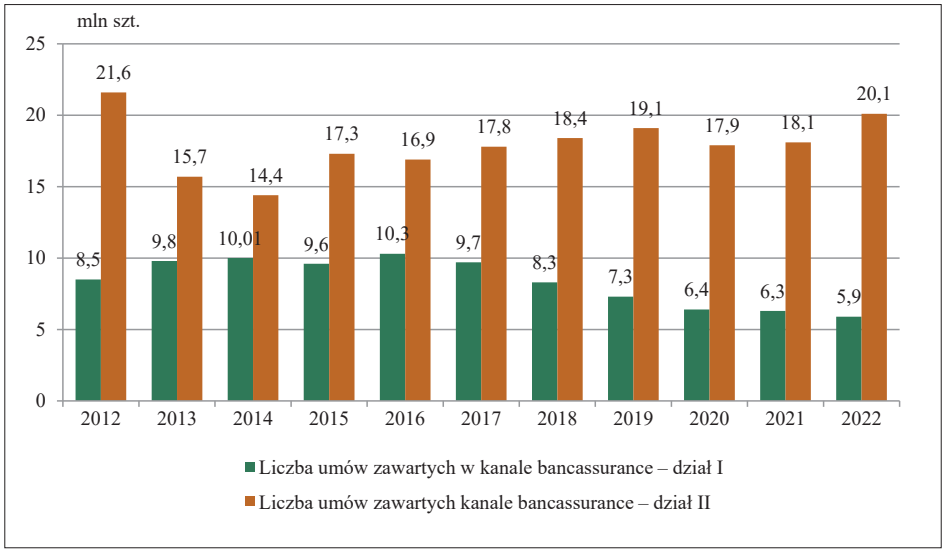

Źródło: opracowanie własne na podstawie: PIU, 2012; PIU, 2013; PIU, 2014; PIU, 2015; PIU, 2016; PIU, 2017; PIU, 2018; PIU, 2019; PIU, 2020; PIU, 2021; PIU, 2022.

Tak więc w dystrybucji ubezpieczeń kanałem bankowym w ujęciu wartościowym dominują ubezpieczenia działu I, natomiast w ujęciu ilościowym – ubezpieczenia działu II. Taka sytuacja wynika z różnicy w wysokości składek ubezpieczeniowych. Ubezpieczenia na życie są droższe w porównaniu do ubezpieczeń majątkowych, przez co nawet w przypadku sprzedaży mniejszej liczby polis banki mogą uzyskiwać większe kwoty z tytułu pobranych składek.

Ze sprawozdania „Biuletyn roczny. Rynek ubezpieczeń" opracowanego przez KNF (2021) wynika, że na koniec 2022 r. składka przypisana brutto sektora ubezpieczeń, łącznie dla działu I i II, wyniosła prawie 72 mld zł (rycina 2). Według danych KNF w 2022 r. składka przypisana pozyskana w kanale bankowym łącznie w dwóch działach wyniosła 4,9 mld zł i stanowiła 7% wyniku całego rynku ubezpieczeń. Analizując udział banków w dystrybucji ubezpieczeń, można zauważyć, że wysokość składki pozyskanej brutto w kanale *bancassurance* ogółem zmalała z 14,5 mld zł w 2012 r. do 4,9 mld zł w 2022 r. Udział banków w pozyskiwaniu składki brutto ogółem na przestrzeni 10 lat zmniejszył się o 16 punktów procentowych. Wynik sprzedaży na rynku *bancassurance* w 2022 r. był gorszy w porównaniu z poprzednim 2021 r. (wynosił 6,2 mld zł i stanowił 7% wyniku całego sektora).z

Spadek sprzedaży ubezpieczeń w kanale bankowym może wynikać m.in. z wprowadzanych regulacji. W 2012 r. przewodniczący KNF zarzucił bankom naruszenie prawa w związku z nielegalnym prowadzeniem działalności w zakresie pośrednictwa ubezpieczeniowego (Orlicki, 2016). Przewodniczący KNF podkreślał wówczas, że „gdy bank występuje jako ubezpieczający jest stroną umowy o świadczenie usługi ubezpieczeniowej i reprezentując ubezpieczonych kredytobiorców, powinien być zainteresowany w ustanowieniu realnej i korzystnej ochrony ubezpieczeniowej, ponieważ jako wierzyciel kredytobiorcy jest jej beneficjentem.

Rycina 2. Wysokość składki przypisanej brutto w kanale *bancassurance* ogółem na tle składki sektora ubezpieczeń w latach 2012–2022 (w mld zł)

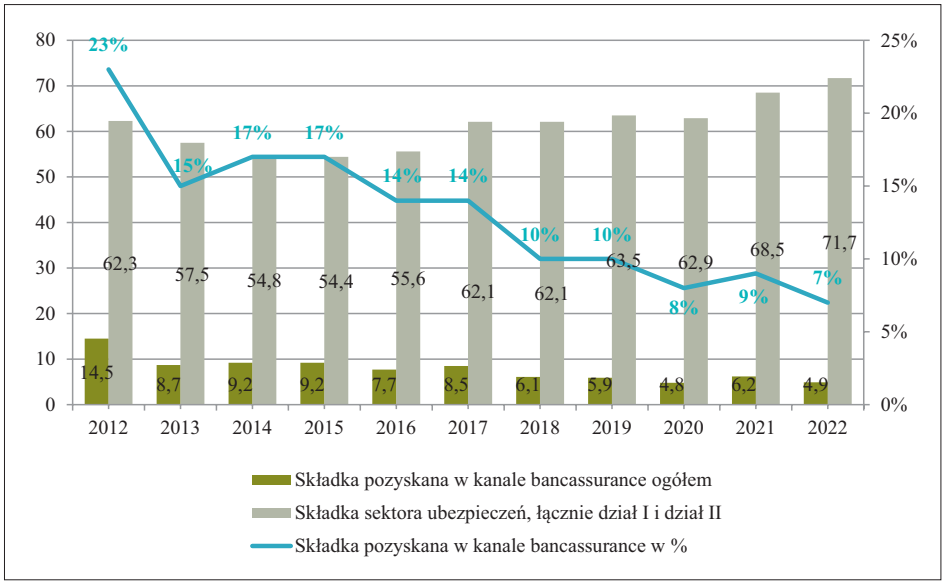

Źródło: opracowanie własne na podstawie: PIU, 2012; PIU, 2013; PIU, 2014; PIU, 2015; PIU, 2016; PIU, 2017; PIU, 2018; PIU, 2019; PIU, 2020; PIU, 2021; PIU, 2022.

Rycina 3. Udział ubezpieczeń działu I w składce pozyskanej brutto w kanale *bancassurance* w latach 2012–2022 (w %)

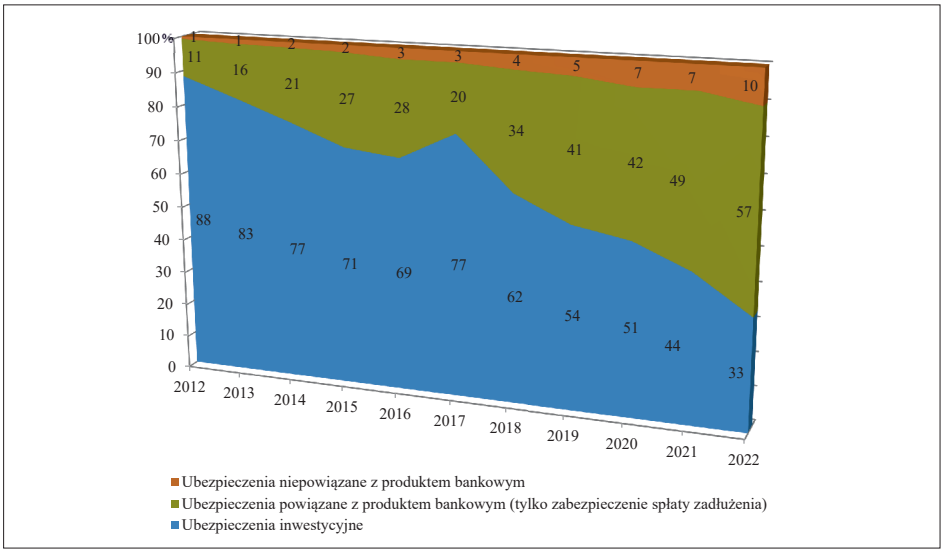

Źródło: opracowanie własne na podstawie: PIU, 2012; PIU, 2013; PIU, 2014; PIU, 2015; PIU, 2016; PIU, 2017; PIU, 2018; PIU, 2019; PIU, 2020; PIU, 2021; PIU, 2022.

Jednocześnie otrzymując od zakładu ubezpieczeń prowizję z tytułu pozyskania nowych ubezpieczonych – bank działa w interesie zakładu ubezpieczeń, zwiększając przypis składki ubezpieczeniowej" (KNF, 2012, 2026, 6 maja).

Zalecenia zawarte w Rekomendacji U stanowiły dla instytucji bankowych podstawę budowania prawidłowych relacji z klientami. Wraz z wejściem w życie Rekomendacji U oraz *Ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej* w 2015 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 656 ze zm.) nastąpił spadek w sprzedaży ubezpieczeń w kanale *bancassurance* (rycina 3).

Kolejny istotny spadek sprzedaży ubezpieczeń w tym kanale nastąpił w 2018 r. po wejściu w życie przepisów *Ustawy z dnia 15 grudnia 2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń* (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1111 ze zm.). Przepisami tej ustawy wprowadzono nowe obowiązki, służące przede wszystkim zwiększeniu ochrony klientów i poprawieniu jakości usług świadczonych przez pośredników. Dystrybutorzy zostali zobowiązani do ustalania wymagań i potrzeb klientów w zakresie ochrony ubezpieczeniowej przed zawarciem umowy ubezpieczenia i przekazywania obiektywnych informacji o produkcie ubezpieczeniowym (Tarasiuk, Wojno, 2018). Ponadto na dystrybutorów ubezpieczeń nałożono obowiązek szkolenia osób wykonujących czynności agencyjne, w celu zapewnienia klientom odpowiedniej obsługi.

Na spadek kwoty składki pozyskanej w kanale *bancassurance* w latach 2012–2022 istotnie wpłynął również spadek popytu na kredyty mieszkaniowe spowodowany pandemią oraz wzrostem stóp procentowych.

Wzrost oprocentowania nie tylko spowodował spadek liczby nowych umów kredytowych, ale również przyczynił się do nadpłacania lub spłacania kredytów przed terminem, co wpłynęło na spadek składki pozyskanej z umów ubezpieczeń powiązanych z kredytem mieszkaniowym (Skwirowski, 2023, 2025, 14 stycznia). Ponadto inflacja spowodowała wzrost kosztów utrzymania i obniżyła zdolność kredytową klientów. Dostęp do kredytów mieszkaniowych ograniczyła również KNF. W związku z podwyższeniem stóp procentowych w 2022 r. przez Radę Polityki Pieniężnej KNF w uchwale nr 242/2023 KNF z 19 czerwca 2023 r. „Nowa Rekomendacja S z 2023 r." zmieniającej Rekomendację S z 2019 r. zaleciła bankom zaostrzenie kryteriów oceny zdolności kredytowej, tj. przyjęcia w symulacji wzrostu stóp procentowych o 5 punktów procentowych (Korzeniowska i in., 2023).

W poszukiwaniu przyczyn regresu na rynku *bancassurance* należy również wskazać na zmniejszenie przypisu składki brutto z produktów inwestycyjnych przy jednoczesnym wzroście wpływów z produktów ochronnych powiązanych z produktem bankowym oraz produktów niepowiązanych z produktem bankowym. Udział produktów inwestycyjnych w pozyskiwanej składce spadł o 55 punktów procentowych w 2022 r. względem 2012 r. (rycina 4). Na ograniczenie sprzedaży ubezpieczeń o charakterze inwestycyjnym miała wpływ interwencja produktowa KNF.

W porównaniu do liczby zawartych umów w dziale I udział produktów inwestycyjnych w liczbie sprzedanych ubezpieczeń był niewielki i stanowił w 2022 r. 4% (rycina 4). Największy udział pod względem liczby wydanych polis mają produkty łączone z produktem bankowym służące zabezpieczeniu spłaty kredytu. Ubezpieczenia te w ostatnim badanym okresie stanowiły 84% umów zawartych w tym kanale.

W przypadku ubezpieczeń działu II można zauważyć, że zarówno pod względem wartości pozyskanej składki brutto przez banki, jak i liczby zawartych umów w 2022 r. dominują produkty ubezpieczeniowe z grupy 8–9, czyli ubezpieczenia szkód spowodowanych

Rycina 4. Udział ubezpieczeń działu I w liczbie ubezpieczeń w kanale *bancassurance* w latach 2012–2022 (w %)

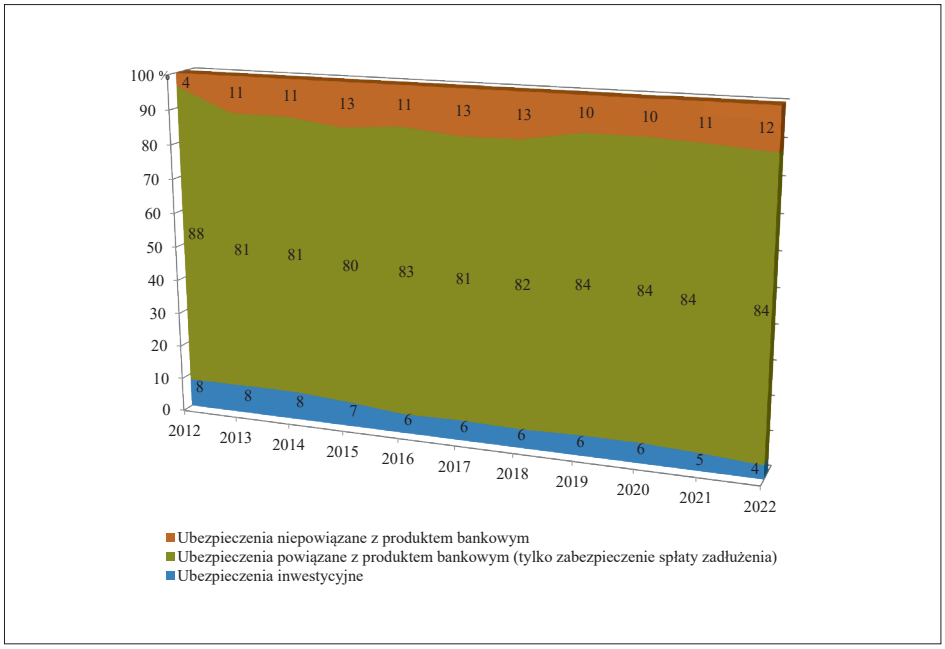

Źródło: opracowanie własne na podstawie: PIU, 2012; PIU, 2013; PIU, 2014; PIU, 2015; PIU, 2016; PIU, 2017; PIU, 2018; PIU, 2019; PIU, 2020; PIU, 2021; PIU, 2022.

Rycina 5. Udział poszczególnych grup produktów w składce pozyskanej brutto w kanale *bancassurance* przez zakłady ubezpieczeń działu II w latach 2012–2022 (w %)

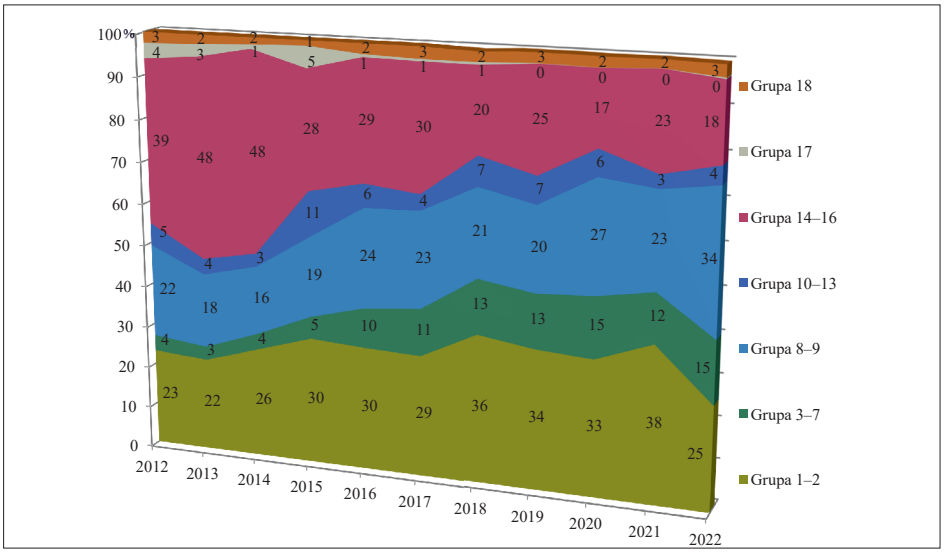

Źródło: opracowanie własne na podstawie: PIU, 2012; PIU, 2013; PIU, 2014; PIU, 2015; PIU, 2016; PIU, 2017; PIU, 2018; PIU, 2019; PIU, 2020; PIU, 2021; PIU, 2022.

Rycina 6. Udział ubezpieczeń działu II w liczbie ubezpieczeń w kanale *bancassurance* w latach 2012–2022 (w %)

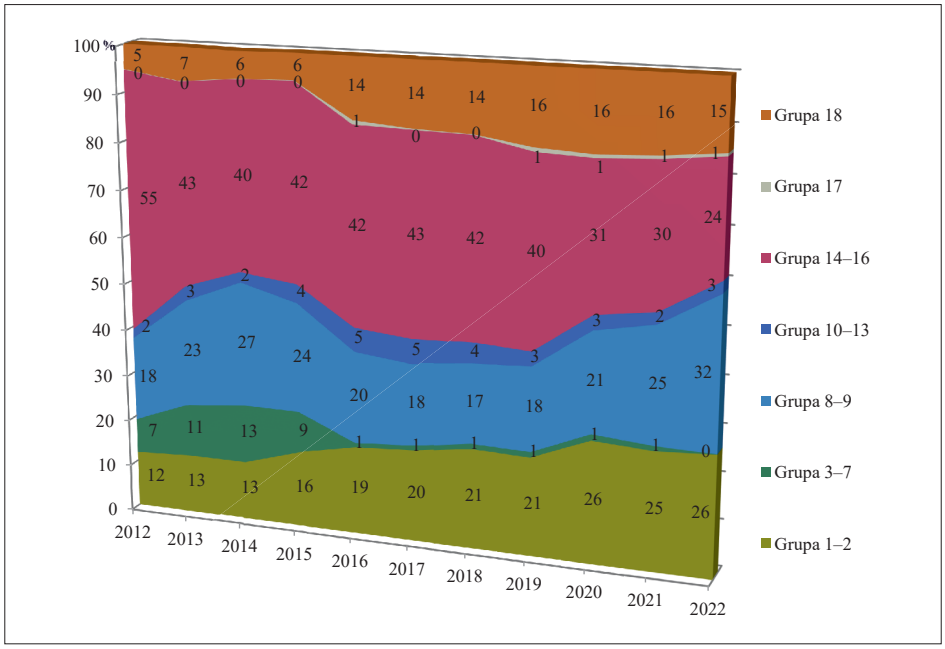

Źródło: opracowanie własne na podstawie: PIU, 2012; PIU, 2013; PIU, 2014; PIU, 2015; PIU, 2016; PIU, 2017; PIU, 2018; PIU, 2019; PIU, 2020; PIU, 2021; PIU, 2022.

przez żywioły (rycina 5 i 6). Udział tych produktów w składce pozyskanej brutto w 2022 r. wyniósł ponad 34%, a w liczbie ubezpieczeń 32%. Również dużym popytem wykazują się ubezpieczenia z grupy 1–2, czyli ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe. Udział ubezpieczeń tej grupy w składce pozyskanej brutto w 2022 r. wyniósł ponad 25%, a w liczbie ubezpieczeń ponad 26%.

Wnioski

Celem artykułu były analiza zmian zachodzących na rynku *bancassurance* w Polsce w latach 2012–2022 oraz identyfikacja czynników wpływających na spadek znaczenia kanału bankowego w dystrybucji ubezpieczeń.

Przeprowadzona analiza udziału kanału bankowego w pozyskaniu składki brutto pokazała wyraźny trend spadkowy. Udział banków w latach 2012–2022 w dystrybucji ubezpieczeń znacząco się zmniejszył. Składka przypisana brutto z ubezpieczeń działu I i II w kanale bankowym zmniejszyła się z 23% kwoty składki ogółem w 2012 r. do 7% w 2022 r. Spadek udziału banków w pozyskiwaniu składki wynika z drastycznego spadku wartości składki pozyskanej przez banki w dziale I przy nieznacznym wzroście udziału składki w dziale II.

Obserwowany spadek wynika zarówno z wprowadzonych licznych regulacji czy dobrych praktyk, jak i z czynników makroekonomicznych, takich jak zmiana stóp procentowych, spadek popytu na kredyty w okresie pandemii czy też zmniejszenie udziału produktów inwestycyjnych.

Podsumowując – analiza danych zastanych wykazała, że obserwowane zmiany na rynku *bancassurance* w dużej mierze wynikają z wprowadzonych regulacji prawnych. Należy jednak pamiętać, że nowe regulacje miały na celu ograniczenie konfliktu interesów między zakładami ubezpieczeń i pośrednikami a klientami. Regulacje prawne wprowadzone przez ustawodawcę oddziaływały pozytywnie na interesy klientów, zwłaszcza tych nieprofesjonalnych (konsumentów). Na skutek zmian legislacyjnych banki zmieniły model oferowania ubezpieczeń i odeszły od ubezpieczeń grupowych na rzecz ubezpieczeń indywidualnych, bardziej dopasowanych do potrzeb klientów. Banki zostały zobowiązane przepisami ustawy o dystrybucji ubezpieczeń do przeprowadzenia analizy oczekiwań potrzeb klienta przed zawarciem umowy ubezpieczenia oraz do udzielania rzetelnych informacji o produkcie. Dzięki temu ograniczono ryzyko nieuczciwej sprzedaży i zwiększono bezpieczeństwo finansowe konsumentów poprzez położenie nacisku na oferowanie produktów odpowiednich dla konsumentów. Również nowe wytyczne dotyczące dobrych praktyk w zakresie ubezpieczeń spłaty kredytu lub pożyczki PIU i ZBP (2024) oraz Rekomendacja U z 2023 r. powinny wpłynąć pozytywnie na poprawę jakości ubezpieczeń. W związku z tym należy się spodziewać, że dalsze zmiany na rynku *bancassurance* będą wynikiem kolejnych zmian regulacyjnych.

Literatura
References

Florek, I. (2017). Ochrona i prawa klientów kanału bancassurance w kontekście ubezpieczeń na życie. *Finanse i Prawo Finansowe, 2*, 41–52.

KNF. (2012). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2012, 2025, 10 lutego). *Pismo z dnia 21 lutego 2012 r. Komisja Nadzoru Finansowego. DLU/606/33/1/2012. Stanowisko UKNF w sprawie bancassurance*. Pozyskano z: https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/dlu-606-33-1-2012-stanowisko-uknf-w-sprawie-bancassurance-184745668.

KNF. (2013). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2014). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2015). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2016). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2017). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2018). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2019). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2020). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2021). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

KNF. (2022). *Biuletyny roczne. Roczniki Rynku Ubezpieczeń. Sprawozdania statystyczne*. Warszawa: KNF.

Korzeniowska, A.M., Rutecka-Góra J., Swacha-Lech M., Waliszewski, K. (2023). *Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Mrozowska, B. (2012). Bancassurance – regulacje prawne i samoregulacja rynku. *Prawo Asekuracyjne*, *3*, 30–47.

Nowacka, A. (2015). Bancassurance – alternatywny kanał dystrybucji usług ubezpieczeniowych. *Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki ekonomiczne*, *21*, 129–142.

Nowak, P. (2018). Wpływ zmian systemowych i prawnych na poprawę adekwatności produktów ubezpieczeniowych do potrzeb i wymagań klientów. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, *32*(2), 164–174.

Orlicki, M. (2016). O potrzebie rekomendacji U i wytycznych dystrybucyjnych Komisji Nadzoru Finansowego dla regulacji współpracy banków i ubezpieczycieli. W: A. Jurkowska-Zeidler, M. Olszak (red.), *Prawo rynku finansowego. Doktryna, instytucje, praktyka*. Warszawa: Wolters Kluwer, 192–203.

PIU. (2012). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2012*. Warszawa: PIU.

PIU. (2013). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2013*. Warszawa: PIU.

PIU. (2014). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2014*. Warszawa: PIU.

PIU. (2015). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2015*. Warszawa: PIU.

PIU. (2016). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2016*. Warszawa: PIU.

PIU. (2017). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2017*. Warszawa: PIU.

PIU. (2018). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2018*. Warszawa: PIU.

PIU. (2019). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2019*. Warszawa: PIU.

PIU. (2020). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2020*. Warszawa: PIU.

PIU. (2021). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2021*. Warszawa: PIU.

PIU. (2022). *Raport PIU – Polski rynek bancassurance 2022*. Warszawa: PIU.

PIU. (2023). Raport PIU – *Polski Rynek Bancassurance IV kwartał 2022*. Warszawa: PIU.

PIU, ZBP. (2024). *Dobre praktyki Polskiej Izby Ubezpieczeń i Związku Banków Polskich w zakresie ubezpieczeń spłaty kredytu lub pożyczki (CPI)*.Warszawa: PIU, ZBP.

Skwirowski, P. (2023, 2025, 14 stycznia). *Mniej polis z banków*. Pozyskano z: https://www.rp.pl/ubezpieczenia/art38400451-mniej-polis-z-bankow.

Szaraniec, M. (2017). *Działalność gospodarcza pośredników ubezpieczeniowych. Studium publiczno-prawne*. Warszawa: Difin.

Tarasiuk, A., Wojno, B. (2018). Analiza wymagań i potrzeb klienta w procesie dystrybucji ubezpieczeń. *Prawo Asekuracyjne*, *3*, 3–18.

Uchwała nr 243/2023 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 26 czerwca 2023 r. w sprawie wydania Rekomendacji U dotyczącej dobrych praktyk w zakresie bancassurance (Dz. Urz. KNF z dnia 27 czerwca 2023 r. poz. 15).

Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 656 ze zm.).

Ustawa z dnia 15 grudnia 2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 111 ze zm.).

Więcko-Tułowiecka, M. (2014). *Ochrona konsumentów w umowach ubezpieczenia*. Warszawa: LexisNexis.

Paweł Nowak, dr, ekonomista, adiunkt w Katedrze Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Instytucie Prawa, Ekonomii i Administracji Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zainteresowania naukowe: mikro- i makroekonomia, bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, ochrona konsumenta. Autor publikacji naukowych z zakresu ekonomii, prawa i finansów.

Paweł Nowak, PhD, economist and assistant professor (adjunct) at the Department of Economics and Economic Policy at the Institute of Law, Economics and Administration University of the National Education Commission in Krakow. Main research interests: the economy, safety of transactions and consumer protection. Author of numerous articles on economics, law and finance.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8160-242X

Adres/Address:

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska;

e-mail: pawel.nowak@uken.krakow.pl

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ – EDUKACJA
ENTREPRENEURSHIP – EDUCATION
22(1) ▪ 2026
ISSN 2083-3296
DOI: 10.24917/20833296.221.7

Kacper Golonka
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska / University of the National Education Commission, Krakow, Poland

Zmiany funkcji budynków na krakowskim Rynku Głównym w latach gospodarki centralnie planowanej

Changes in the functions of buildings on the Krakow Main Square during the years of centralised planning

Streszczenie: Artykuł jest poświęcony analizie przemian funkcjonalnych, które zaszły w zabudowie Rynku Głównego w Krakowie w latach 1970–1990. Głównym celem pracy są szczegółowa i usystematyzowana charakterystyka przekształceń w zakresie użytkowania poszczególnych obiektów oraz identyfikacja czynników determinujących te zmiany – w szczególności ekonomicznych, ale także społecznych, politycznych i administracyjnych. Przeprowadzone badania pozwalają na określenie kierunku oraz charakteru przemian, ich wpływu na strukturę funkcjonalno-przestrzenną rynku, a także na wskazanie długofalowych konsekwencji, które zadecydowały o późniejszym sposobie zagospodarowania tego obszaru. W artykule zastosowano metodę komparatystyczną, umożliwiającą porównanie analizowanego okresu z latami międzywojennymi. Dzięki temu możliwe były ukazanie podobieństw i różnic w użytkowaniu przestrzeni oraz wskazanie mechanizmów kształtujących tendencje rozwojowe widoczne w kolejnych dekadach. Podstawę źródłową opracowania stanowią publikacje naukowe dotyczące historii urbanistyki, architektury i przemian gospodarczych Krakowa, a także materiały archiwalne dokumentujące wygląd i funkcjonowanie obiektów w różnych okresach. Ich analiza umożliwiła odtworzenie procesów przekształceń oraz ocenę ich wpływu na długoterminowy rozwój tej części miasta.

Abstract: The article is devoted to an analysis of the functional transformations that took place in the buildings of the Main Square (*Rynek Główny)* in Kraków between 1970 and 1990. The main objective of the work is a detailed and systematized characterization of the transformations in the use of individual sites and identification of the factors determining these changes – in particular, economic, but also social, political and administrative. The research carried out makes it possible to determine their direction and nature, their impact on the functional and spatial structure of the market, as well as to identify the long-term consequences that determined the subsequent development of the area. The article uses a comparative method, which allows a comparison of the analyzed period with the interwar years. This has made it possible to show similarities and differences in the use of space and to indicate the mechanisms shaping the development trends evident in the following decades. The source bases for the study are academic publications on the history of urban planning, architecture and economic changes in Krakow, as well as archival materials documenting the appearance and functioning of buildings in different periods. Their

analysis has made it possible to reconstruct the transformation processes and assess their impact on the long-term development of this part of the city.

Słowa kluczowe: działalność gospodarcza; Kraków; Rynek Główny

Keywords: economic activity; Kraków; Rynek Główny

Otrzymano: 5 sierpnia 2025
Received: 5 August 2025
Zaakceptowano: 4 maja 2026
Accepted: 4 May 2026

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Golonka, K. (2026). Zmiany funkcji budynków na krakowskim Rynku Głównym w latach gospodarki centralnie planowanej. *Przedsiębiorczość – Edukacja* [*Entrepreneurship – Education*], *22*(1), 109–124. https://doi.org/10.24917/20833296.221.7

Wstęp

Tekst stanowi kontynuację artykułu *Rozwój działalności gospodarczej w układzie krakowskiego Rynku Głównego w okresie międzywojennym* (Golonka, 2025). Podobnie jak w jego przypadku, przedmiotem również tego artykułu jest analiza przemian, które dokonały się w zakresie funkcji poszczególnych obiektów wchodzących w skład zabudowy Rynku Głównego w Krakowie, ze szczególnym uwzględnieniem bloku śródrynkowego, tym razem jednak w późniejszym czasie. Podjęte rozważania koncentrują się na określeniu charakteru i kierunku tych zmian, a także ich wpływu na strukturę funkcjonalno-przestrzenną tego obszaru. Okres ten został poddany szczegółowej analizie jako jeden z etapów składających się na długotrwały i wieloaspektowy proces kształtowania układu urbanistycznego oraz roli Rynku Głównego, którego współczesne uwarunkowania i sposób użytkowania stanowią rezultat przekształceń zachodzących w różnych fazach jego rozwoju. Badania uwzględniają aspekty administracyjne i społeczne, jednak szczególną uwagę poświęcają kwestii działalności przedsiębiorczej i czynnikom gospodarczym, które determinowały sposób wykorzystania wielu budynków znajdujących się w obrębie bloku śródrynkowego. Ich wyniki pozwalają na określenie tendencji rozwojowych, które miały istotne znaczenie dla kształtu i roli tego obszaru w XXI w.

Celem tego opracowania są szczegółowa charakterystyka oraz usystematyzowana analiza przekształceń, które zaszły w kwestii użytkowania poszczególnych obiektów znajdujących się w obrębie omawianego obszaru. Przedmiotem badań jest także identyfikacja najistotniejszych czynników kształtujących te zmiany, w tym uwarunkowań społecznych, politycznych, administracyjnych, a w szczególności ekonomicznych, które w dużej mierze decydowały o formie zagospodarowania poszczególnych budowli. Opracowanie ma za zadanie wskazać zarówno na bezpośrednie konsekwencje tego procesu, jak i na jego długoterminowy wpływ na strukturę przestrzenną oraz układ funkcjonalny tej części miasta, wykazujący skutki widoczne także współcześnie.

W związku z tym w artykule postawiono następujące pytania badawcze:

- Jakie rodzaje funkcjonalnych zmian budynków krakowskiego Rynku Głównego dominowały w latach 1970–1990?
- W jakim stopniu obserwowane przekształcenia stanowiły kontynuację wcześniejszych funkcji, a w jakim były rezultatem nowych uwarunkowań ustrojowych?

- Jakie czynniki polityczne, gospodarcze i społeczne charakterystyczne dla gospodarki centralnie planowanej wpływały na kierunki tych zmian?
- Czy i w jakim zakresie Rynek Główny pełnił w tym okresie funkcję reprezentacyjną i usługową wykraczającą poza potrzeby lokalnej społeczności?

Postawione pytania badawcze determinują układ pracy oraz sposób interpretacji zebranego materiału źródłowego.

W celu przeprowadzenia badań oraz opracowania wniosków zastosowano metodę komparatystyczną, umożliwiającą dogłębną analizę zmian zachodzących w strukturze funkcjonalnej bloku śródrynkowego Rynku Głównego w Krakowie w latach 1970–1990 poprzez zestawienie ich z uwarunkowaniami charakterystycznymi dla okresu międzywojennego. Przyjęta perspektywa porównawcza pozwala na wskazanie różnic i podobieństw w sposobie użytkowania poszczególnych obiektów oraz na określenie tendencji rozwojowych, które miały wpływ na kształtowanie się przestrzeni rynkowej w kolejnych dekadach. Analiza obejmuje zarówno zmiany w zakresie funkcji budynków, jak i czynniki determinujące proces przemian. Zastosowanie tej metody umożliwia ponadto zidentyfikowanie mechanizmów przekształceń, które miały kluczowe znaczenie dla rozwoju Rynku Głównego, oraz ocenę ich dalekosiężnego wpływu na współczesny charakter i sposób użytkowania tej przestrzeni.

Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowią zarówno publikacje naukowe, jak i materiały o charakterze archiwalnym, umożliwiające szczegółowe omówienie zagadnienia oraz przeprowadzenie rzetelnej analizy zmian zachodzących w strukturze funkcjonalnej Rynku Głównego w Krakowie. Wśród wykorzystanych źródeł znajdują się artykuły naukowe, monografie oraz opracowania książkowe poświęcone historii urbanistyki, architektury i przemian gospodarczych Krakowa w XX w. Istotnym uzupełnieniem materiału badawczego są archiwalne fotografie dokumentujące wygląd oraz sposób użytkowania przestrzeni bloku śródrynkowego w różnych okresach, co pozwala na wizualne uchwycenie procesów przekształceń i ich konsekwencji dla struktury tej części miasta. Analiza tych źródeł umożliwia nie tylko odtworzenie zmian w zagospodarowaniu poszczególnych obiektów wchodzących w skład lokalnej zabudowy, lecz także ocenę ich wpływu na długofalowy rozwój tego obszaru oraz sposób jego użytkowania w kolejnych dekadach. Pełny wykaz wykorzystanych źródeł umieszczony został w bibliografii znajdującej się na końcu artykułu.

Sukiennice

Sukiennice, usytuowane w centralnej części Rynku Głównego w Krakowie, są jednym z najważniejszych i najbardziej reprezentacyjnych obiektów tego fragmentu przestrzeni miejskiej. Od wieków odgrywały kluczową rolę w strukturze funkcjonalno-gospodarczej miasta. Od momentu powstania budynek ten był ściśle związany z działalnością handlową, która przez stulecia pozostawała jego podstawową funkcją i utrzymała się aż do XXI w. Jedynie w okresie zaborów doszło do czasowej zmiany jego funkcji, kiedy to decyzją władz austriackich w gmachu ulokowano siedzibę krakowskiej Zawodowej Straży Ogniowej, co wiązało się z wyeliminowaniem jego dotychczasowego charakteru. W kolejnych latach przywrócono jednak jego tradycyjną formę działalności handlowej. Dotyczyło to parteru, gdzie ponownie otworzono liczne punkty sprzedaży. Od 1879 r. na piętrze budynku funkcjonował oddział Muzeum Narodowego, który pomimo wielokrotnych przeobrażeń politycznych kontynuował swoją działalność zarówno w okresie międzywojennym, jak i po roku 1970. Działalność muzealna, choć w swojej podstawowej funkcji ukierunkowana

jest na cele edukacyjne i kulturalne, wykazuje również aspekty charakterystyczne dla działalności gospodarczej. Funkcjonowanie tego typu instytucji wiąże się bowiem z generowaniem przychodów pochodzących z różnych źródeł, w tym ze sprzedaży biletów, z organizacji wystaw czy wszelkich wydarzeń kulturalnych, a także z zewnętrznych dotacji państwowych lub prywatnych. Środki te przeznaczane są zarówno na bieżące funkcjonowanie instytucji, w tym wynagrodzenia pracowników oraz utrzymanie infrastruktury, jak i na jej długofalowy rozwój. Efektem tych działań było stopniowe rozszerzanie działalności Muzeum Narodowego, które w kolejnych dekadach wzbogaciło swoją strukturę o nowe oddziały rozmieszczone w różnych częściach Krakowa.

Parter Sukiennic nie przeszedł istotniejszych zmian pod względem sposobu użytkowania od okresu międzywojennego, zachowując swoją pierwotną funkcję i pozostając jednym z najbardziej prestiżowych pasaży handlowych w kraju. Pomimo znaczących ograniczeń wynikających z uwarunkowań politycznych i gospodarczych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalność handlowa prowadzona w tym miejscu nie została zlikwidowana. Państwowa polityka ekonomiczna opierająca się na centralnym planowaniu i ograniczeniu sektora prywatnego nie eliminowała całkowicie możliwości funkcjonowania podmiotów prywatnych, jednak wprowadzała szereg restrykcji, które znacząco utrudniały prowadzenie działalności na zasadach wolnorynkowych. Bariery administracyjne i podatkowe oraz liczne regulacje sprawiły, że prywatni przedsiębiorcy musieli się dostosowywać do narzuconych uwarunkowań. Mimo tych trudności parter Sukiennic zdołał pełnić funkcję handlową przez cały okres PRL-u, a znajdujące się tam stanowiska sprzedażowe oferowały zróżnicowany asortyment. W porównaniu z epoką międzywojenną w tych latach zmieniła się struktura klienteli. O ile we wcześniejszych dekadach oferta handlowa skierowana była zarówno do mieszkańców Krakowa, jak i do osób przyjezdnych, o tyle w ostatnich latach trwania systemu socjalistycznego zauważalna była wyraźna dominacja turystów jako głównej grupy odbiorców. W związku z tym zmienił się również charakter sprzedawanych dóbr i większy nacisk kładziono na produkty unikatowe czy pamiątkowe. Tego rodzaju przekształcenia świadczyły o dostosowywaniu się funkcji handlowej Sukiennic do aktualnych uwarunkowań ekonomicznych i politycznych, co natomiast nie występowało na taką skalę przed II wojną światową. Sprecyzowanie oferowanego asortymentu, który zaczął być kierowany głównie do turystów, utrzymało się przez późniejsze lata i jest obecne również w XXI w.

Wieża Ratuszowa

Wieża Ratuszowa, będąca jednym z najbardziej charakterystycznych obiektów krakowskiego Rynku Głównego, na przestrzeni omawianych lat pełniła głównie funkcję zabytkową. Jako element jej gospodarczego wykorzystania wskazać można zagospodarowanie części budynku na kawiarnię.

Kamienice

Analiza danych zestawionych w tabeli 1 pozwala wyróżnić kilka dominujących tendencji w zakresie funkcjonalnych przemian budynków Rynku Głównego. Najczęściej obserwowanym kierunkiem zmian było stopniowe ograniczanie funkcji mieszkalnej na rzecz działalności usługowej i handlowej, koncentrującej się przede wszystkim w parterowych częściach kamienic. Zjawisko to nasilało się szczególnie w latach 70. i 80. XX w., co należy

Tabela 1. Funkcje kamienic bloku śródrynkowego w poszczególnych okresach

Nazwa kamienicy	Adres	Okres międzywojenny	Okres PRL-u	XXI wiek	Linia
Kamienica „Pod Jeleniem”	Rynek Główny 36	księgarnia Stanisława Andrzeja Krzyżanowskiego	księgarnia firmy „Dom Książki”	księgarnia „KURANT”, restauracja „Nakielny Resto”	A–B
Kamienica Wosińska	Rynek Główny 37	posiadłość rodziny Żeleńskich	posiadłość prywatna	restauracja „Buffalo Restaurant”, bank „Imperiale Reale”	
Kamienica Kencowska	Rynek Główny 38	cukiernia Jana i Gustawa Maurizio	cukiernia „Antyczna”	restauracja „Redolfi”	
Kamienica „Pod Konikiem”	Rynek Główny 39	kabaret „Bury Melonik”	lokal gastronomiczny	restauracja „Chopin Restaurant”, sklep „Żabka”	
Kamienica Januszowiczowska	Rynek Główny 40	posiadłość prywatna	sklep, lokal gastronomiczny	budynek połączony z Kamienicą „Pod Konikiem”	
Kamienica „Feniks”	Rynek Główny 41	m.in. sklep firmy E. Wedel, mieszkania	klub „Rio”	restauracja „Loża Restaurant”, kawiarnia „Costa Caffe”, kantor	
Kamienica Zacherlowska	Rynek Główny 42	mieszkania	lokal handlowy	restauracja „Amalia Steak & Fish”, restauracja „Bonerowska Restaurant Gourmet Steak & Fish”	
Kamienica „Pod Słońcem”	Rynek Główny 43	apteka „Pod Słońcem”	lokal usługowy/ handlowy	antykwariat, biuro architektoniczne „Chołuj Design s.c. Chołuj I., Chołuj R.”	
Kamienica Betmanowska	Rynek Główny 44	mieszkania	lokal usługowy	restauracja „Staropolska Karczma”, restauracja „Virtuoso”, pub „Pub Polski”	
Kamienica „Pod Orłem”	Rynek Główny 45	apteka „Pod Białym Orłem”	apteka „Pod Białym Orłem”	restauracja „Vintage”	
Kamienica Czerwona	Rynek Główny 46	sklep „Pod Palmą”, lokal gastronomiczny „Handelek”	lokal handlowy	pijalnia czekolady E. Wedel, restauracja „The Piano Rouge”	
Kamienica Margrabska	Rynek Główny 47	sklep cukierniczy Jana Piaseckiego	kawiarnia „Bankowa”	bar „Aperitivo no.1”	

Pałac „Pod Baranami”	Rynek Główny 27	posiadłość rodziny Potockich	posiadłość Krakowskiego Domu Kultury	bar „Piwnica Pod Baranami”, kino „Kino Pod Baranami”, winiarnia „Dzikie Wino”	C–D
Kamienica „Pod Jagnięciem”	Rynek Główny 28	posiadłość rodziny Potockich	lokal handlowy	restauracja „Dobra Kasza Nasza”, klub „Harris Piano Jazz Bar”, sklep „Bazarek Deco”	
Kamienica „Pod Blachą”	Rynek Główny 29	sklep W. Sznajdrowicz, magazyn futer	lokal komercyjny	restauracja „Santa Maria”, pub „Vis a Vis”, bar „Krawat”	
Pałac Małachowskich	Rynek Główny 30	m.in. sklep Jakuba Grossa	lokal usługowy/ handlowy	klub „Folia Concept Club”, restauracja „Metropolitan”	
Budynek Banku Pekao	Rynek Główny 31	oddział Banku Pekao	oddział Banku Pekao	biuro podróży „Stadtführung Krakau mit Małgorzata”, sklep Aleksandra Ziomka	
Kamienica „Pod Trzema Gwiazdami”	Rynek Główny 32	posiadłość prywatna	oddział Banku PKO	oddział Banku PKO	
Kamienica Ciemowiczowska	Rynek Główny 33	sklep Adama Piaseckiego	sklep Zakładów Cukierniczych „Wawel”	galeria „Piano Nobile”	
Pałac Spiski	Rynek Główny 34	sklep i restauracja Antoniego Hawełki	biura związków zawodowych	sklep „Biedronka”, restauracja „Hawełka”, restauracja „Międzymiastowa”	
Pałac „Pod Krzysztofory”	Rynek Główny 35	siedziba Dyrekcji Robót Publicznych	posiadłość Muzeum Historycznego Miasta Krakowa	muzeum „Muzeum Krakowa”, restauracja „Europejska Cafe”	
Kamienica „Pod Św. Anną”	Rynek Główny 14	posiadłość prywatna	siedziba Stowarzyszenia Wspólnota Polska i Domu Polonii	kawiarnia „Segafredo Espresso”, sala koncertowa	E–F
Kamienica Pinocińska	Rynek Główny 15	kasyno mieszczańskie	restauracja „Wierzynek”	restauracja „Tradycyja”, cukiernia „Słodki Wierzynek”	
Kamienica Morsztynowska	Rynek Główny 16	posiadłość prywatna	restauracja „Wierzynek”	restauracja „Wierzynek”	

Kamienica Hetmańska	Rynek Główny 17	mieszkania	lokal usługowy/ handlowy	restauracja „The Spaghetti”, restauracja „Szara Gęś w Kuchni”	
Kamienica Amodejowska	Rynek Główny 18	Kasyno Obywatelskie	lokal usługowy/ handlowy	restauracja „Max 18”, hostel „Cracow Hostel”	
Kamienica „Pod Obrazem”	Rynek Główny 19	restauracja „U Wentzla”	restauracja „Pod Obrazem”	restauracja „Wentzl”, hotel „Wentzl”, restauracja „La Terrazza”	
Pałac Zbaraskich	Rynek Główny 20	posiadłość rodziny Potockich	siedziba Towarzystwa Przyjaźni Polsko--Radzieckiej	restauracja „Magnateria”, księgarnia „Compare Bookstore”	
Kamienica „Pod Ewangelistami”	Rynek Główny 21	mieszkania	oddział Banku PKO	oddział Banku PKO	
Kamienica Straszewska	Rynek Główny 22	posiadłość prywatna	posiadłość prywatna	restauracja „Sioux”, restauracja „Domino’s Pizza”	
Kamienica Kromerowska	Rynek Główny 23	księgarnia spółki Gebethner i Wolff	księgarnia „Dom Książki” Centrali Obrotu Księgarskiego	restauracja „Restaurant & Cafe Cafe Art”, księgarnia „Empik”, Izba Notarialna	
Kamienica „Pod Kanarkiem”	Rynek Główny 24	firma blacharska W. Kosydarskiego	lokal komercyjny	hotel „Main Square Apartments”, biuro tłumacza Klaudia Adaś	
Kamienica „Pod Krukami”	Rynek Główny 25	lokale na wynajem	lokalna siedziba komitetu Polskiej Partii Robotniczej	restauracja „Sphinx”, Międzynarodowe Centrum Kultury, Stowarzyszenie Absolwentów Akademii Dziedzictwa	
Kamienica „Pod św. Janem Kapistranem”	Rynek Główny 26	posiadłość prywatna	lokal usługowy	restauracja „La Grande Mamma”	
Kamienica Czyncielów	Rynek Główny 4	magazyn Bilewskich	lokal usługowy	biuro „Krakow Explorers”, biuro „Krakow Crawl”	G-H
Kamienica Bidermanowska	Rynek Główny 5	posiadłość prywatna	składnica harcerska	sklep „Boś. FH. Boś m.”, agencja „HomeOffer”	
Szara Kamienica	Rynek Główny 6	sklep „Szarski i Syn”	sklep „Szarski i Syn”	klub „La Bodega del Ron”, bar „Budda Drink&Garden”, restauracja „Szara”	

Dom Włoski	Rynek Główny 7	posiadłość prywatna	cukiernia firmy Scherchardt	restauracja „No7”, hotel „Hostel Rynek 7”, galeria „CONNAISSEUR”	
Kamienica „Pod Jaszczurami”	Rynek Główny 8	posiadłość prywatna	klub „Pod Jaszczurami”, Teatr 38	klub „Pod Jaszczurami”, biuro ”Auschwitz & Salt Mine Tour by KrakowTrip”, biuro „Digital Colliers”	
Kamienica Bonerowska	Rynek Główny 9	posiadłość prywatna	kino „Pasaż”	restauracja „Karczma »Podwórko Maryny«”, restauracja „Pankejk”	
Kamienica „Pod Złotym Karpiem”	Rynek Główny 10	posiadłość prywatna	lokal usługowy/ handlowy	restauracja „Wesele”, sklep „Prymus”	
Dom Wenecki	Rynek Główny 11	sklepy, m.in. jubiler, skład dentystyczny Józefa Leiblowicza	sklep Andropol, Pracownia Sztuk Plastycznych	restauracja „Molto”, hotel „Venetian House”	
Kamienica Fontanowska	Rynek Główny 12	posiadłość prywatna	punkt „Ruch”	siedziba „Google Krakow”, siedziba „Ubx Kraków”	
Kamienica „Pod Złotą Głową”	Rynek Główny 13	sklepy, m.in. J. Koral	sklep z bielizną, sklep „Wojtek”	centrum handlowe „Vitkac”, restauracja „13”	

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy adresów poszczególnych obiektów oraz archiwalnych fotografi

wiązać zarówno z procesem upaństwawiania, jak i z rosnącą rolą centrum Krakowa jako przestrzeni o funkcjach reprezentacyjnych i turystycznych. Jednocześnie dane wskazują na znaczne zróżnicowanie tempa i zakresu przekształceń poszczególnych obiektów. Część kamienic zachowała względną ciągłość funkcjonalną, podczas gdy inne podlegały szybkim i wielokrotnym zmianom sposobu użytkowania, co może świadczyć o ich większej podatności na bieżące decyzje administracyjne oraz zmieniające się potrzeby gospodarcze.

Podział zabudowy bloku śródrynkowego

Analiza danych zawartych w tabeli 1 pozwala na szczegółowe prześledzenie procesów transformacji w zakresie zagospodarowania poszczególnych kamienic w obrębie bloku śródrynkowego w XX w. Jak można zauważyć, zmiany zachodzące od epoki międzywojennej po schyłek okresu PRL-u wywarły istotny wpływ na kształtowanie się struktury funkcjonalnej krakowskiego Rynku Głównego oraz na sposób jego użytkowania w późniejszych dekadach. Przeobrażenia wynikające zarówno z poszczególnych aspektów sytuacji politycznej w kraju, jak i z działalności lokalnej nie tylko determinowały bieżący układ funkcji poszczególnych budynków, lecz także skutkowały trwałymi pozostałościami, które widoczne są aż po XXI w. W kontekście długofalowych tendencji rozwojowych krakowskiego rynku zmiany te należy postrzegać jako integralny element szerszego procesu ewolucji tej części miasta.

W celu zapewnienia większej przejrzystości analizy procesów przemian zachodzących w obrębie bloku śródrynkowego zastosowano podział kamienic na cztery odrębne linie oznaczone jako: A–G, C–D, E–F i G–H. System ten obowiązuje od 1882 r. i stanowi schemat porządkujący. Każda z wyodrębnionych linii odpowiada jednemu z czterech rzędów zabudowy otaczających centralną część Rynku Głównego.

Przemiany w obrębie linii A–B

Kamienica „Pod Jeleniem", będąca pierwszym z budynków składających się na linię A–B, charakteryzuje się zachowaniem niezmienionej funkcji użytkowej na przestrzeni omawianych okresów. Zarówno w dwudziestoleciu międzywojennym, jak i w latach PRL-u oraz w XXI w. w budynku tym nieprzerwanie działała księgarnia. Choć w poszczególnych momentach następowały zmiany właścicieli, przez co nie była to ciągle ta sama księgarnia, to podstawowa funkcja obiektu związana z dystrybucją książek pozostawała niezmienna. Natomiast Kamienica Wosińska, usytuowana w bezpośrednim sąsiedztwie, przez większą część XX w. nie pełniła żadnej szczególnej funkcji użytkowej. Wiadomo, że w okresie międzywojnia była własnością rodziny Żeleńskich oraz że w drugiej połowie stulecia nadal pozostawała obiektem prywatnym, w którym nie prowadzono żadnej działalności gospodarczej. Istotne zmiany w zakresie zagospodarowania budynku zaszły dopiero w kolejnych dekadach, co doprowadziło do powstania w jego wnętrzu restauracji oraz oddziału banku. Z kolei zlokalizowana tuż obok Kamienica Kencowska przez każdy z omawianych okresów mieściła w sobie punkty gastronomiczne. Przed II wojną światową i po niej były to cukiernie, w których na przestrzeni czasu zmieniała się jedynie nazwa. Później cukiernia zastąpiona została restauracją. Praktycznie wszystkie pozostałe budynki zaliczane do linii A–B przeszły od dwudziestolecia międzywojennego mniejsze lub większe przeobrażenia w zakresie zagospodarowania. Kamienica „Pod Konikiem", w której przed

II wojną światową funkcjonował kabaret „Bury Melonik", utraciła swoją pierwotną funkcję kulturową i stopniowo przekształcała się w miejsce przeznaczone na działalność handlową i gastronomiczną. Później funkcjonował tam zarówno sklep, jak i restauracja. Kolejna kamienica – Januszowiczowska – będąca niegdyś prywatną posiadłością, w późniejszych dekadach została połączona z sąsiadującą Kamienicą „Pod Konikiem", utraciła tym samym swoją pierwotną niezależność architektoniczną i funkcjonalną. Kamienica „Feniks" w latach 20. i 30. XX w. użytkowana była przez sklep firmowy E. Wedel, jednocześnie częściowo pełniła funkcję mieszkalną. W okresie PRL-u budynek przeznaczono na cele kulturalne, tworząc w jego wnętrzu klub „Rio", który odgrywał pewną rolę w życiu towarzyskim tej części miasta. Już po zmianach ustrojowych w latach 90. XX wieku w obiekcie zaczęły działać różne podmioty usługowe, w tym restauracja, kawiarnia oraz kantor wymiany walut. Sąsiednia Kamienica Zacherlowska pierwotnie pełniła funkcję mieszkalną, jednak z biegiem lat, podobnie jak wiele innych budynków w obrębie Rynku Głównego, została w znacznym stopniu przeznaczona na działalność usługową. Następna z kolei Kamienica „Pod Słońcem" pomimo upływu lat zdołała zachować swój handlowy charakter. Przed II wojną światową mieściła się w niej apteka „Pod Słońcem", która w późniejszych latach zastąpiona została przez antykwariat oraz biuro architektoniczne. W przypadku Kamienicy Betmanowskiej zaobserwować można bardzo podobny proces jak odnośnie do Kamienicy Zacherlowskiej, której pierwotna funkcja mieszkalna została wyparta przez działalność usługowo-gastronomiczną, co było wynikiem stopniowej adaptacji przestrzeni do rosnących potrzeb coraz bardziej nasilonego ruchu turystycznego. Kolejna kamienica – „Pod Orłem" – przez większą część XX w. zachowała niezmienioną funkcję, jako że mieszcząca się w niej apteka „Pod Orłem" działała nieprzerwanie od epoki międzywojennej aż do schyłku okresu PRL-u. Dopiero w kolejnych dekadach została zlikwidowana, a w jej przestrzeni urządzono restaurację. Kamienica Czerwona, pierwotnie pełniąca funkcję handlową, stopniowo przekształciła się w obiekt o profilu usługowym. Podobny proces można zaobserwować w odniesieniu do Kamienicy Margrabskiej – ostatniej z linii A–B. W jej przypadku w XX w. również przeprowadzono transformację z działalności handlowej na usługi gastronomiczne, ukierunkowane szczególnie na czerpanie zysków z turystyki. Był to wówczas bardzo często stosowany zabieg, którego celem było jak najkorzystniejsze zagospodarowanie danego obiektu poprzez dostosowanie go do zmieniających się potrzeb i oczekiwań konsumentów, zarówno tych lokalnych, jak i przyjezdnych.

Przemiany w obrębie linii C–D

Zabudowa linii C–D, podobnie jak wcześniej omawianego rzędu kamienic, przeszła pewne przeobrażenia na przestrzeni omawianych epok. Pierwszy budynek z tej części zabudowań, a więc Pałac „Pod Baranami", który w okresie międzywojennym stanowił własność rodziny Potockich, w czasach PRL przeszedł pod zarząd krakowskiego domu kultury, co diametralnie zmieniło jego pierwotny charakter. W XXI w. jego wnętrze zostało ponownie zagospodarowane, tym razem na potrzeby działalności rozrywkowej oraz usług gastronomicznych. Kamienica „Pod Jagnięciem", również należąca niegdyś do rodziny Potockich, do początku kolejnego stulecia przekształcona została w obiekt użytkowy poprzez uruchomienie w jej wnętrzu restauracji, klubu oraz sklepu. Podobne przemiany objęły Kamienicę „Pod Blachą". Przed 1939 r. mieściły się w niej sklep W. Sznajdrowicza oraz magazyn futer, podczas gdy w późniejszych dekadach poprzednie lokale zastąpiono barem, pubem i restauracją. Pałac

Małachowskich z kolei w dwudziestoleciu międzywojennym pełnił głównie funkcję handlową, mieszcząc m.in. sklep Jakuba Grossa. W kolejnych dekadach dawny lokal handlowy zastąpiono restauracją i klubem. Inaczej prezentuje się historia budynku Banku Pekao, który na przestrzeni niemal całego XX w. nie zmieniał swojego przeznaczenia. Zarówno w okresie międzywojennym, jak i w czasie PRL-u funkcjonował w nim oddział bankowy. Dopiero w okresie III RP budynek zaczął pełnić zróżnicowane funkcje. Usytuowano w nim bowiem biuro podróży oraz sklep. Kamienica „Pod Trzema Gwiazdami" również dosyć długo była wykorzystywana w celach bankowych. Pierwotnie była to posiadłość prywatna, jednak po II wojnie światowej stała się oddziałem bankowym i w takiej samej formie przetrwała do kolejnego stulecia. Znaczące zmiany zaszły w Kamienicy Ciemowiczowskiej, w której przed 1939 r. funkcjonował sklep Adama Piaseckiego, po 1945 r. zastąpiony lokalem Zakładów Cukierniczych „Wawel". Później zaś kamienica zaczęła pełnić funkcję kulturową – mieściła galerię „Piano Nobile". Podobna tendencja wystąpiła w przypadku sąsiedniego Pałacu Spiskiego, który niegdyś mieścił sklep i restaurację Antoniego Hawełki, jednak w okresie PRL-u został przekształcony w przestrzeń biurową dla związków zawodowych. Po 1989 r. przywrócono usługowo-handlowy charakter obiektu, lokując w nim restauracje oraz sklep. Ostatnim obiektem tej linii zabudowy jest Pałac „Pod Krzysztofory", który w dwudziestoleciu międzywojennym mieścił siedzibę Dyrekcji Robót Publicznych, a w czasie PRL-u został przejęty przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. W XXI w. jego muzealna rola została zachowana, a dodatkowo wzbogacona o działalność gastronomiczną.

Przemiany w obrębie linii E–F

Pierwsza w linii E–F, Kamienica „Pod Świętą Anną" w okresie międzywojennym stanowiła własność prywatną. W latach PRL-u została przeznaczona na siedzibę stowarzyszenia Wspólnota Polska i Domu Polonii. W czasach III RP z kolei ulokowano w niej kawiarnię oraz salę koncertową, tym samym zmieniono charakter budynku na kulturowy. Przestrzeń Kamienicy Pinocińskiej zaś w dwudziestoleciu międzywojennym zajmowało kasyno mieszczańskie, które po II wojnie światowej zastąpione zostało przez restaurację „Wierzynek", a ta zdołała utrzymać się przez następne dekady. Funkcja usługowa tej kamienicy w późniejszym czasie została wzbogacona także o lokal handlowy – cukiernię. Sąsiednia Kamienica Morsztynowska, która pierwotnie stanowiła posiadłość prywatną, w latach PRL-u została zaadaptowana na część restauracji „Wierzynek", a taki stan rzeczy przetrwał do XXI w. Kamienica Hetmańska, której przestrzeń przed 1939 r. zajmowały mieszkania, w kolejnych latach przeszła transformację w kierunku funkcji usługowej i zaczęła mieścić lokale gastronomiczne. Kamienica Amodejowska, w której w dwudziestoleciu międzywojennym działało kasyno obywatelskie, w następnym stuleciu została zaadaptowana na potrzeby restauracji oraz hostelu. Kolejna kamienica, „Pod Obrazem", od pierwszych dekad XX w. zagospodarowana była przez restaurację „U Wentzla". W okresie PRL-u kontynuowano w jej wnętrzu działalność gastronomiczną, jednak wcześniejszy lokal został zastąpiony przez restaurację „Pod Obrazem". Działalność restauracyjna została utrzymana przez następne lata, a ponadto wzbogacono ją o obecność hostelu. Innym przykładem zmian funkcjonalnych w tej części bloku śródrynkowego jest Pałac Zbaraskich, który w okresie międzywojennym należał do rodziny Potockich, natomiast w czasach PRL-u mieścił siedzibę Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Po tym okresie budynek przeszedł kolejną transformację i stał się miejscem funkcjonowania restauracji oraz księgarni. Kamienica

„Pod Ewangelistami", która w międzywojniu była budynkiem mieszkalnym, w okresie późniejszym została zaadaptowana na potrzeby oddziału Banku PKO, który trwale utrzymał się w tym miejscu. Z kolei Kamienica Kromerowska przed 1939 r. zajmowana była przez księgarnię spółki Gebethner i Wolff. W latach późniejszych nadal działała tam księgarnia, jednak zmienił się jej właściciel. W XXI w. oprócz punktu sprzedaży książek funkcjonowała w jej wnętrzu także restauracja. Zmienność charakteru użytkowego wykazała także Kamienica Straszewska, która od okresu międzywojennego przez wiele lat pełniła funkcję mieszkalną, natomiast w XXI w. została zaadaptowana na potrzeby działalności gastronomicznej. W Kamienicy „Pod Kanarkiem", w której dawniej funkcjonowała firma blacharska W. Kosydarskiego, w kolejnym stuleciu znalazły miejsce hotel oraz biuro tłumacza. Kamienica „Pod Krukami", której przestrzeń przed II wojną światową wykorzystywano na lokale na wynajem, w latach PRL-u mieściła lokalną siedzibę komitetu Polskiej Partii Robotniczej. Później natomiast w jej wnętrzu zaczęły funkcjonować restauracja, Międzynarodowe Centrum Kultury oraz siedziba Stowarzyszenia Absolwentów Akademii Dziedzictwa. Ostatnia w tej linii zabudowy Kamienica „Pod Świętym Janem Kapistranem", podobnie jak wiele poprzednich obiektów z tego obszaru, przeszła przemianę z pierwotnej funkcji prywatnej w usługowo-gastronomiczną.

Przemiany w obrębie linii G–H

Przemiany w obrębie linii zabudowań G–H wykazują wiele podobieństw do przeobrażeń, jakie zachodziły w pozostałych liniach. Kamienica Czyncielów w okresie międzywojennym pełniła funkcję magazynu Bielawskich, natomiast do następnego stulecia przeszła transformację w przestrzeń przeznaczoną na biura turystyczne. Sąsiednia Kamienica Bidermanowska początkowo, jak wiele innych, stanowiła własność prywatną, natomiast w epoce PRL-u była wykorzystywana jako składnica harcerska. W kolejnych dekadach przekształcono ją w przestrzeń komercyjną mieszczącą sklep oraz biuro agencji nieruchomości. Szara Kamienica, której funkcja handlowa pozostała niezmieniona od lat międzywojennych do schyłku okresu PRL-u, w XXI w. zyskała nowe przeznaczenie jako obiekt klubowo-restauracyjny. Dom Włoski, pierwotnie stanowiący własność prywatną, w okresie PRL-u mieścił cukiernię firmy Scherchardt, a następnie w XXI w. restaurację, hostel oraz galerię „CONNAISSEUR". Wkład w ubogacenie lokalnego życia kulturowego i towarzyskiego miała Kamienica „Pod Jaszczurami", w której po II wojnie światowej ulokowano klub o tej samej nazwie oraz Teatr 38. W kolejnych dekadach jej wnętrze przeznaczono na biura turystyczne, jednak sam klub zdołał na stałe utrzymać swoją działalność. Kamienica Bonerowska, która w międzywojniu znajdowała się w rękach prywatnych, w kolejnej epoce została zaadaptowana na kino „Pasaż". Jeszcze później stała się miejscem prowadzenia działalności gastronomicznej. Kolejna kamienica, „Pod Złotym Karpiem", również będąca niegdyś własnością prywatną, w następnym stuleciu stała się miejscem funkcjonowania restauracji oraz sklepu. W sąsiednim Domu Weneckim przed 1939 r. funkcjonowały liczne sklepy, w tym jubilerski, a także skład dentystyczny. Po wojnie zdołano utrzymać w jego wnętrzu ograniczoną działalność handlową, a także uruchomiono pracownię sztuk plastycznych. W kolejnych dekadach obiekt ten zaczął pełnić funkcję hotelowo-gastronomiczną. Kamienica Fontanowska początkowo także była własnością prywatną, a po 1945 r. z czasem ulokowano w niej punkt sprzedaży „Ruch". Później znalazła się tam lokalna siedziba firm Google oraz Ubx Kraków. Ostatnia w tym rzędzie, Kamienica „Pod Złotą Głową" zarówno

przed II wojną światową, jak i po niej wykorzystywana była jako przestrzeń handlowa. W XXI w. utrzymano ten jej charakter i uruchomiono w niej centrum handlowe.

Wykorzystanie piwnic

Analiza funkcjonalnych przemian budynków Rynku Głównego wymaga, aby uwzględnić zróżnicowanie ich użytkowania w obrębie poszczególnych kondygnacji. W okresie gospodarki centralnie planowanej parter kamienic pełnił przede wszystkim funkcje handlowe i usługowe, podporządkowane zarówno bieżącym potrzebom mieszkańców, jak i rosnącej roli centrum Krakowa jako przestrzeni o charakterze reprezentacyjnym.

Niemniej ważnym elementem tej struktury były piwnice, które w badanym okresie zaczęły odgrywać coraz istotniejszą rolę w życiu kulturalnym i rozrywkowym miasta. Ich adaptacja na cele gastronomiczne, klubowe i artystyczne wynikała zarówno z ograniczeń przestrzennych zabytkowej zabudowy, jak i z poszukiwania miejsc umożliwiających funkcjonowanie działalności o charakterze mniej formalnym. Przestrzenie piwniczne sprzyjały tworzeniu miejsc o specyficznym, półoficjalnym charakterze. Najbardziej rozpoznawalnym przykładem takiego wykorzystania piwnic jest działalność Kabaretu „Piwnica pod Baranami", funkcjonującego od lat 50. XX w. w podziemiach Pałacu Pod Baranami. W realiach Polski Ludowej miejsce to odgrywało szczególną rolę jako przestrzeń alternatywnej ekspresji artystycznej, pozostającej na marginesie oficjalnego obiegu kultury. Jego lokalizacja w obrębie Rynku Głównego podkreślała wielofunkcyjność tej przestrzeni oraz wskazywała na zdolność adaptacyjną zabudowy historycznej do nowych form aktywności społecznej i kulturalnej.

W schyłkowym okresie PRL-u oraz na początku lat 90. XX w. zjawisko wykorzystania piwnic jeszcze bardziej się nasiliło – objęło również działalność *stricte* rozrywkową i gastronomiczną. Proces ten był zapowiedzią kierunku przemian, który po 1989 r. stał się jednym z dominujących elementów funkcjonowania Rynku Głównego i prowadził do trwałego przesunięcia akcentów z funkcji mieszkalnych na usługowe i kulturowe.

Wnioski z analizy przemian funkcjonalności kamienic

Analiza zmian w zakresie funkcjonalności oraz sposobu zagospodarowania kamienic składających się na zabudowę bloku śródrynkowego Rynku Głównego w Krakowie umożliwia precyzyjne uchwycenie kluczowych aspektów procesu przekształceń tej części przestrzeni miejskiej. Pozwala również na szczegółowe rozpoznanie długofalowej dynamiki przeobrażeń, które również w XX w. kształtowały strukturę użytkową tego obszaru. Badanie tych zmian dostarcza istotnych danych na temat charakteru działalności prowadzonej w poszczególnych budynkach, szczególnie form działalności gospodarczej.

Zmiany funkcji kamienic na krakowskim Rynku Głównym w okresie gospodarki centralnie planowanej pozostawały w ścisłym związku z procesami polityczno-gospodarczymi zachodzącymi w Polsce po 1945 r. Wprowadzenie systemu własności państwowej oraz ograniczenie roli prywatnego kapitału doprowadziły do stopniowej transformacji przestrzeni śródmiejskiej z obszaru o zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej w przestrzeń podporządkowaną celom administracyjnym i usługowym. Część kamienic została przejęta przez instytucje państwowe, spółdzielnie lub organizacje społeczne, co skutkowało zmianą dotychczasowych funkcji mieszkaniowych i handlowych na biurowe bądź urzędowe. Z kolei

w latach 70. i 80. XX w., w miarę nasilania się kryzysu gospodarczego i spadku nakładów na utrzymanie substancji zabytkowej, widoczne stały się stopniowe pogarszanie się stanu technicznego budynków oraz ograniczanie ich wykorzystania. Dopiero w schyłkowym okresie PRL-u, wraz z pojawieniem się elementów gospodarki rynkowej i prób liberalizacji systemu, zaczęły się ujawniać tendencje do ponownego ożywienia funkcji komercyjnych w obrębie Rynku. W rezultacie przemiany funkcjonalne kamienic były bezpośrednim odbiciem zmieniających się uwarunkowań polityczno-gospodarczych – od etapu centralnego sterowania i upaństwowienia po stopniowe otwarcie na mechanizmy rynkowe.

Przemiany, które zaszły w strukturze funkcjonalnej wszystkich czterech linii lokalnej zabudowy, wykazują sporo cech wspólnych. Wiele spośród kamienic, które w okresie międzywojennym stanowiły własność prywatną, pełniły funkcję mieszkalną bądź pozostawały po prostu niewykorzystane pod względem użytkowym, w drugiej połowie XX w. zaczęło odgrywać istotną rolę w przestrzeni gospodarczej. Szczególnie zauważalnym procesem w tym okresie było intensyfikowanie działalności handlowej, usługowej oraz gastronomicznej, co świadczyło o stopniowym wykorzystywaniu potencjału Rynku Głównego na coraz większą skalę. Do końca lat 80. XX w. na tym obszarze powstał szereg lokali gastronomicznych, rozrywkowych i usługowych, co w znacznym stopniu przyczyniło się do wzrostu atrakcyjności tej części miasta. Wpisywało się to jednocześnie w utrwaloną rolę Rynku Głównego jako ośrodka życia społecznego, kulturalnego oraz handlowego. Zauważyć można również, że w przypadku niektórych kamienic działalność gospodarcza była kontynuowana w niezmienionej formie, jednak na przestrzeni lat dochodziło do zmian w zakresie własności lub nazwy danego obiektu.

Proces funkcjonalnych przeobrażeń kamienic wynikał z oddziaływania różnorodnych czynników o charakterze politycznym, społecznym i ekonomicznym. Kluczową jednak rolę w kształtowaniu zmian odegrała również intensyfikacja ruchu turystycznego, który w XX w. systematycznie wzrastał. Wzmożone zainteresowanie miastem jako kierunkiem turystycznym wpłynęło na rozwój działalności ukierunkowanej na obsługę przyjezdnych, czego efektem było uruchamianie nowych lokali gastronomicznych, takich jak restauracje czy kawiarnie, a także obiektów hotelowych. Rozwój tego sektora gospodarczego był odpowiedzią na potrzeby osób odwiedzających miasto czasowo.

Całość opisanych zmian należy interpretować w kontekście mechanizmów gospodarki centralnie planowanej, w której decyzje dotyczące sposobu użytkowania zabudowy miejskiej były w znacznym stopniu uzależnione od polityki państwa i lokalnej administracji. Rynek Główny jako przestrzeń o szczególnym znaczeniu symbolicznym i reprezentacyjnym podlegał specyficznym formom kontroli oraz preferencyjnemu traktowaniu w zakresie lokalizacji instytucji usługowych, handlowych i kulturalnych. W efekcie funkcja mieszkaniowa stopniowo traciła na znaczeniu na rzecz działalności uznawanej za zgodną z interesem publicznym i wizerunkowym miasta.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza wskazuje, że przemiany funkcjonalne budynków Rynku Głównego w latach 1970–1990 nie miały charakteru przypadkowego, lecz wynikały z nakładających się na siebie czynników politycznych, gospodarczych i społecznych. Okres gospodarki centralnie planowanej sprzyjał ograniczaniu funkcji mieszkaniowej na rzecz działalności usługowej i handlowej, co w dłuższej perspektywie przyczyniło się do trwałej zmiany

charakteru tej przestrzeni. Uzyskane wyniki potwierdzają skuteczność zastosowanej metody komparatystycznej, pozwalającej zestawić przemiany Rynku Głównego w latach gospodarki centralnie planowanej z innymi epokami, co jeszcze dobitniej ukazuje specyfikę tego okresu.

Literatura
References

Blaise, J.Y., Dudek I. (2018; 2025, 15 lutego). *Przekształcenia architektoniczne na Rynku Głównym w Krakowie. Systematyczny katalog obiektów*. Pozyskano z: https://www.map.cnrs.fr/visualCatalogue/PDF_2018/pl/sekcja1_PDFprotected/book_introd_2018_pl.pdf.

Burek, R. (2000). *Encyklopedia Krakowa*. Warszawa – Kraków: PWN.

Dużyk, J. (1952). *Sukiennice*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

Frančić, M. (1964). *Kalendarz dziejów Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Golonka, K. (2025). Rozwój działalności gospodarczej w układzie krakowskiego Rynku Głównego w okresie międzywojennym. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, *21*(1), 279–292.

Jamroz, J. (1959). Restauracja gmachu Sukiennic w Krakowie. *Czasopismo Techniczne*, *4*, 15–28.

Jurczak, Z. (2023). *Kraków. Nieprzewodnik dla turystów i mieszkańców*. Kraków: Wydawnictwo Bezdroża.

Komorowski, W., Sudacka, A. (2008). *Rynek Główny*. Wrocław: Ossolineum.

Kortus, B. (1968). *Kraków jako ośrodek przemysłowy. Rozwój i struktura przemysłu wielkiego miasta*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

Kortus, B. (1979). Rola przemysłu w strukturze funkcjonalnej i przestrzennej miasta historycznego na przykładzie Krakowa. W: R. Straszewicz (red.), *Rola przemysłu w rozwoju miast i miasto jako baza działalności przemysłowej. Materiały konferencyjne*. Łódź: Uniwersytet Łódzki.

Kortus, B., Zioło, Z. (1996). Rola i przemiany funkcji gospodarczych Krakowa. *Folia Geographica. Series Geographica-oeconomica*, 27/28, 209–223.

Łuszczkiewicz, W. (1899). *Sukiennice krakowskie. Dzieje gmachu i jego obecnej przebudowy*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historyi i Zabytków Krakowa.

Małecki, J.M. (2007). *Historia Krakowa dla każdego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Mossakowska, W., Zeńczak, A. (1984). *Kraków na starej fotografii*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Nowakowski, A. (2020). *Czas. Rynek Główny w Krakowie*. Kraków: TAiWPN Universitas.

Nowolecki, A. (1878). *Wykaz ulic, placów, kościołów i domów miasta Krakowa, jego przedmieść i miasta Podgórza wraz z nazwiskami właścicieli, na podstawie ksiąg hipotecznych i urzędowych do dnia 10 maja 1878 r. doprowadzony i historycznemi objaśnieniami uzupełniony*. Kraków: L. Bajer.

Ormicki, W. (1935). Z geografji przemysłu Krakowa. *Czasopismo Geograficzne*, *13*(2–4), 337–345.

Rożek, M. (2006). *Urbs celebrrima. Przewodnik po zabytkach Krakowa*. Kraków: WAM.

Trafas, K. (red.). (1988). *Atlas Miasta Krakowa*. Warszawa: Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera.

Warszyńska, J. (1994). Kraków jako ośrodek ruchu turystycznego. *Folia Geographica. Series Geographica-oeconomica*, *27/28*, 255–278.

Wyrozumski, J. (red.). (2007). *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

Kacper Golonka, mgr, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej, Instytut Historii i Archiwistyki. Zainteresowania badawcze obejmują dzieje XIX i XX w., historię społeczną i historię architektury ze szczególnym uwzględnieniem urbanistyki, gospodarczych funkcji miast, rozwoju infrastruktury i przemiany ośrodków miejskich, a także analizę przebiegu i skutków wszelkich aspektów związanych z tym procesem.

Kacper Golonka, master's degree, University of the National Education Commission, Krakow, Institute of History and Archival Studies. Research interests include the history of the 19th and 20th centuries, social history and architectural history with particular emphasis on urban planning, the economic functions of cities, the development of infrastructure and the transformation of urban areas, along with the analysis of the course and consequences of all aspects related to this process.

ORCID: https://orcid.org/0009-0004-9327-2052

Adres/Address:

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
Instytut Historii i Archiwistyki
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska

e-mail: kacperg72@onet.pl